

Kurşunlu Camii'nin planı ile Kurşunlu Külliyesi'nin sıbyan mektebi

Yemekhane. Mutfağın hemen karşısında bulunan yapının yemekhane olması ihtimali yüksektir. Avlunun güneybatı köşesindeki binanın girişi avlu batı kapısının güney tarafındadır. Hafif içerlek sivri kemerli bir nişin belirdiği kapının basık kemerli girişinden hole geçilmektedir. Sivri beşik tonozla örtülü holün iki yanında birer dikdörtgen pencere vardır. Holden basık kemerli kapıyla asıl mekâna ulaşılmaktadır. Burası 9,30 x 19,30 m. ölçülerinde derinlemesine dikdörtgen planlı düzenlenmiştir. Mekân doğu ve batı duvarlarında simetrik olmayan ikişer dikdörtgen, güney duvarında da daha yukarıda açılmış iki mazgal pencereyle aydınlatılmaktadır. Belirli aralıklarla üç sivri kemerle desteklenen üst örtüsü sivri beşik tonozludur ve dıştan kurşunla kaplanmıştır. İnşasında düzgün kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır. Bir ara müze olan bina halen Odunpazarı Belediyesi Nikâh Salonu olarak hizmet vermektedir.

Mutfak. Yemekhanenin hemen karşısında bulunmaktadır. Basık kemerli yalın bir kapıdan girilen mekânın zemini aşağıda tutulmuştur. Burası üçer dikdörtgen ve mazgal pencerelerden ışık almaktadır. Kuzey duvarında iki adet dolap vardır. Batı duvarının güney tarafındaki nişin su ihtiyacına cevap veren küçük bir çeşme olduğu düşünülmektedir. 8,80 x 8,80 m. ölçülerindeki bu bölüm, pandantiflerle geçişi sağlanan yüksek sekizgen kasağa oturan tek kubbe ile örtülmüştür. Kubbe dıştan kurşunla kaplanmıştır. Kubbeli bölümün batısında yuvarlak bir kemerle buraya açılan kısım yemek pişirilen yerdir. Burada üstte bir baca yükselmektedir. Düzgün kesme taş, moloz taş ve tuğla kullanılan yapı halen boştur.

Kervansaray. Mutfaktan sonra kuzeye doğru uzanan yapı vakfiyede ahır olarak belirtilen kervansaraydır. Kuzey cephesindeki basık kemerli girişinin iki yanında payandalara yer verilmiştir. Derinlemesine dikdörtgen şeklindeki bina 18,20 x 37,70 m. iç ölçülerine sahiptir. İçeride girişin iki yanından başlayan seki güney duvarına doğru uzatılmıştır. Sekinin seviyesindeki on altı ocakla yapının ısıtıldığı anlaşılmaktadır. Mekân doğu, batı ve güney duvarlarındaki on iki mazgal pencereyle aydınlatılmaktadır. Eserin inşa edildiği alanın meyilli olması zemindeki küçük kademelerle giderilmeye çalışılmıştır. Yapının ortasında yer alan altı adet kare ayak birbirine basık kemerle, bu ayaklar da birer sivri kemerle doğu ve batı duvarlarına bağlanmıştır. Üst örtü kemerlerin biçimine uygun olarak sivri beşik tonozludur. Ancak kuzey ve güney duvarlarıyla ayaklar arasındaki kısmın üzeri bir yarım çapraz tonozla örtülmüştür. Üst örtüsü dışarıdan kurşunla kaplanan bina halen âtil durumdadır.

Sıbyan Mektebi. Planı ve görünüşü itibarıyla sıbyan mektebi olarak tanımlanan yapı caminin doğusunda bulunan binadır. Mektebin önünde üç yöne ikişer kemerle açılan revak vardır. Revakin köşesinde "L" biçiminde birer ayak, bu iki ayak ve ayaklarla güney duvarındaki pilastrlar arasında yekpâre birer sütun bulunmaktadır. Devşirme olan sütunların taşıdığı başlıklar Bizans başlığıdır. Başlıklarla kemer üzenleri arasında birer taş kare plaka konulmuştur. Revaklı mekânın üstü pandantiflerle geçişi sağlanan sekizgen kasnaklı bir kubbeye örtülmüştür. Basık kemerli bir kapıdan 5,50 x 5,50 m. ölçülerinde kapalı mekâna geçilmekte olup burası da dilim-

li tromplarla geçişi sağlanmış sekizgen kasnaklı bir kubbeye örtülüdür. Mekân, duvarlarda açılan üç dikdörtgen ve kasnakla açılan iki sivri kemerli pencere ile aydınlatılmaktadır. Batı duvarındaki pencerenin güneyinde bu kısmın ikinci kapısı yer almaktadır. Mekâna geniş bir sivri kemerle açılan küçük bölümün üzeri ortada aydınlık fenerli bir kubbe, yanlarda sivri beşik tonozlarla örtülmüştür. Binanın güneybatı köşesinde beşik tonozla örtülü iki bölümden oluşan helâ vardır. Eserde devşirme malzeme, düzgün kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Doğu duvarında pencerelerin lentolarındaki bezemeli mermer parçalar Bizans süsleme anlayışını yansıtan devşirme malzemelerdir. Yapının üst örtüsü kurşun kaplamadır. Bina halen herhangi bir hizmete yönelik olarak kullanılmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. D. 7003, vr. 7^b-8^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 372; Mehmed Ziyâ, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, İstanbul 1912, s. 190; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 250; Zeki Sönmez, *Mimar Sinan ile İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler*, İstanbul 1988, s. 94; Kasım İnce, *Eskişehir ve Çevresindeki Osmanlı Devri Yapıları* (yüksek lisans tezi, 1990), s. 32-34; *Takvîm-i Vekâyi'*, nr. 41, İstanbul 4 Teşrînisânî 1324; Kemal Altan, "Klasik Türk Mimarlarından Esir Ali", *Arkitekt*, sy. 3, İstanbul 1937, s. 181-83; Muhittin Aslanbay, "Eskişehir'de Kurşunlu Camii ve İmaretî", *TTOK Belleteni*, sy. 147 (1954), s. 12-14; Halim Baki Kunter, "Mimar Ali Bey'in Bilinmeyen İki Vakfıyesi", *TTK Bildiriler*, V (1960), s. 438-442.

 KASIM İNCE

KURTOĞLU, Hüseyin Fevzi (1890-1945)

Denizcilik tarihiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan deniz subayı ve tarihçi.

İstanbul'da doğdu. İlk ve orta eğitimi bitirdikten sonra denizciliğe heves ederek Heybeliada'da bulunan Bahriye Mektebi'ne girdi. 1910'da buradan mülâzım rütbesiyle mezun olunca Âsâr-ı Tevfîk zırlırasında staj gördü. Savaş yıllarında çeşitli gemilerde çalıştı. Turgut Reis zırlırasında Trablusgarp, Fuad gemisinde Balıkan, 1918-1928 yıllarında Yavuz ve Ertuğrul gemileriyle Hamidiye zırlırasında I. Dünya Savaşı'na ve Millî Mücadele'ye katıldı. Bu arada tarihe olan ilgisi dolayısıyla Bahriye Mektebi'nde tarih öğretmeni olduysa da çok geçmeden tekrar donanma hizmetine alındı. Ancak dönemin Genelkurmay başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın yakın ilgisiyle 1928'de Genelkur-

may Harp Tarihi Encümeni Deniz Şubesi müdür vekilliğine tayin edildi. Bunun üzerine kendini denizcilik tarihiyle ilgili araştırmalara veren Fevzi Bey, *Deniz Muharebeleri* ve *Kırım Harbi* adlı ilk eserlerini Ankara'da yazdı. Birkaç yıl sonra askerî liselerin öğretmen ihtiyacını karşılamak için İstanbul Dârülfünunu'nda açılan imtihanagirerek gerekli eğitimi aldı ve 1931'de binbaşı rütbesinde iken deniz subaylığından ayrılarak öğretmen sınıfına geçti, asıl ilmî çalışmalarını da bu sırada yaptı. 1938 yılında getirildiği Kasımpaşa'daki Deniz Harp Okulu tarih öğretmenliğini hastalanıncaya kadar sürdürdü. Okulun Mersin'e nakli üzerine oraya gittiyse de tatillerde İstanbul'a gelerek ilmî çalışmalarına devam etti. 1944'te fazla mesai yüzünden dimağ yorgunluğu hastalığına yakalandı ve görevinden ayrıldı. Bu hastalığına kalp rahatsızlığı da eklenince 17 Ağustos 1945 tarihinde öldü. Soyadı kanununun çıkmasından sonra Kurdoğlu (daha sonra Kurtoğlu) soyadını alan Fevzi Bey çok çalışkan, herkesle iyi geçinen, bildiklerini cömertçe paylaşmayı seven, dürüst bir kişi olarak nitelenmektedir (Uzunçarşılı, IX/36 [1945], s. 505).

Eserleri. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi ve Başbakanlık arşivlerinde sürekli çalışan, 1932 ve 1937 yıllarında toplanan tarih kongrelerine katılan Kurtoğlu'nun araştırmaları Türk haritacılığı ve denizcilik tarihi ağırlıklıdır. Kitaplarından başka *TTK Belleten*'inde, *Donanma* dergisinde ve *Deniz Mecmuası*'nda pek çok makalesi bulunmaktadır. **1. Deniz Muharebeleri 1793-1905** (İstanbul 1927). **2. Cihan Harbi'nde Deniz Muharebeleri ve İskarejak** (İstanbul 1928). **3. Türk Tarihinin Anahatları** (1932; Ali Haydar Alpagut'la birlikte). Türkler'in deniz harp sanatına hizmetlerine dair bir eserdir. **4. Türklerin Deniz Muharebeleri** (İstanbul 1932). Müellif, 1643 yılına kadar getirdiği bu eserinde orijinal kaynaklara dayanarak müstakil başlıklar altında deniz savaşlarını kaleme almış, bu arada Cerbe zaferiyle ilgili olarak ilk defa Zekeriyâzâde'nin eseriyle Rodos ve Revan fetihnâmelerine dikkat çekmiştir. **5. Sancağımız** (İstanbul 1933). *Deniz Mecmuası*'nın ilâvesi olarak çıkmıştır. **6. Kitâb-ı Bahriye** (Ankara 1935). Piri Reis'in eserinin Ali Haydar Alpagut'la birlikte neşridir. **7. Türk Süel Alanında Harita ve Krokilere Verilen Değer ve Ali Macar Reis Atlası** (İstanbul 1935). **8. 1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları** (İstanbul

1935). Yine *Deniz Mecmuası*'nın ilâvesi olarak yayımlanan bu eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan, Kırım ve civarıyla ilgili bilgiler ihtiva eden bir yazmanın neşridir. **9. Tarih Yılları** (İstanbul 1936). Kurtoğlu bu eseriyle bir kronoloji tablosu vermek istemiş, ancak Faik Reşit Unat'ın *Hicri Tarihleri Milâdi Tarihe Çevirme Kılavuzu*'nun neşrinden sonra eser önemini yitirmiştir. **10. Türk Deniz Tarihinden Bir Safha** (İstanbul 1937). *Deniz Mecmuası*'nın eki olarak yayımlanan kitapta Memlük kaynaklarından da yararlanılmıştır. **11. Türk Bayrağı ve Ay Yıldız** (İstanbul 1938; Ankara 1987). 114 levhayı ihtiva eden bu araştırma bazı eksiklerine ve hatalarına rağmen bu konuda yapılmış ilk müstakil çalışmadır. **12. Gelibolu ve Yöresi Tarihi** (İstanbul 1938). **13. Türklerin Deniz Muharebeleri II** (İstanbul 1940). Eserde çok sayıda yerli ve yabancı kaynak ve araştırmaya dayanılarak Girit Savaşı (1664-1669) anlatılmıştır. **14. Umumi Deniz Harpleri I, Kürek Devrinde Akdeniz** (İstanbul 1941). **15. 1768-1774 Türk-Rus Harbinde Akdeniz Harekâtı ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa** (İstanbul 1942). **16. Yunan İstiklâl Harbi ve Navarin Muharebesi** (Ankara 1944). Bu son iki eser de *Deniz Mecmuası*'nın ilâvesi olarak yayımlanmıştır. Kurtoğlu'nun makalelerinden bazıları da şunlardır: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kaptan Paşalar" (*Deniz Mecmu-*

ası, XLVII/335 [1935], s. 89-109); "İlk Kırım Hanlarının Mektupları" (*TTK Belleten*, I [1937], s. 641-655); "Son Altınordu Hükümdarlarının Osmanlı Hükümdarı Mehmed II'ye Bir Mektubu" (*TTK Belleten*, II [1938], s. 247-250); "Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgrad'ın Muhasara Planı" (*TTK Belleten*, IV [1940], s. 53-87).

BİBLİYOGRAFYA :

Enver Koray, *Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası*, İstanbul 1959, s. 39, 118, 210, 213, 261, 304, 322, 366, 373, 425, 477, 521, 532, 564; *Donanma Dergisi Makale Listesi (Donanma Dergisi, sy. 443'ün eki)*, İstanbul 1961, tür.yer.; Coşkun Güngen, *Türk Denizcilik Tarihi Bibliyografyası*, Ankara 1995, tür.yer.; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Fevzi Kurdoğlu", *TTK Belleten*, IX/36 (1945), s. 505-508.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

KURTUBA

(قرطبة)

Endülüs Emevî Devleti'nin başşehri.

İspanyolca adı Córdoba olan şehir Atlas Okyanusu'nun 200 km. uzağında ve deniz seviyesinden 100 m. yükseklikte, Guadalquivir (Vâdilkebir) nehrinin kenarında yer alır; Fenikeliler tarafından kurulmuştur. Şehrin son yıllardaki nüfusu 300.000'in üzerindedir (2001'de 308.100). II. Kartaca Savaşı'ndan (m.ö. 218-201)

Kurtuba'dan (Cordoba) bir görünüş

